



**BOLU'DA SURIYELİ VE IRAKLI SİĞİNMACILAR:
MİLLİYETÇİLİK, ERİLLİK VE VATANDAŞLIK
TEMELİNDE ÖTEKİ ALGISI**

**SYRIAN AND IRAQI REFUGEES IN BOLU:
PERCEPTION OF THE OTHER BASED ON
NATIONALISM, MASCULINITY AND CITIZENSHIP**

Ülkü GÜNEY¹- Nahide KONAK²

ÖZ

Bu makalenin temel amacı, Bolu'da yaşayan halkın Irak ve Suriyeli sığınmacıları nasıl algıladıklarını “öteki” kavramsallaştırması üzerinden tartışmaktır. Veriler 2014-2015 Sonbahar döneminde yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilen 44 derinlemesine mülakattan sağlanmıştır. Analiz sonucunda ulaşılan temel bulgu göstermektedir ki, görüşmeciler ötekileştirmeyi milliyetçilik söyleminin önemli faktörlerinden olan ‘vatanı savunmak’ söylemini yeniden üreterek ve milliyetçilik söylemi ile iç içe geçmiş erillik söylemini kullanarak inşa etmektedir. Detaylandırmak gerekirse, milliyetçilik ve erillik temelinde ikili karşıtlıklar yaratılıp anlamlandırmalar yoluyla hiyerarşi oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu hiyerarşide vatana sadakat temelinde “Biz” en tepeye “Onlar” ise “vatan haini” ilan edilerek en alt konuma yerleştirilmiştir. Benzer şekilde bu hiyerarşide “ölümüne de olsa vatan için savaşıyoruz” gibi milliyetçi söylem temelinde “biz erkekler” erillik temelinde idealleştirilip hiyerarşinin en tepesine konumlandırılırken, “kaçtıkları için” “Onlar” ötekileştirilmiş ve normatif erillik tanımının dışında

¹ Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

² Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

* Makale Geliş Tarihi: 23.07.2016

Makale Kabul Tarihi: 04.10.2016

bırakılarak hiyerarşinin yine en altında konumlandırılmışlardır. Bu şekilde, sığınmacılara vatan haini damgası vurulmuş, hem milliyetçilikleri hem de erillikleri sorgulanarak ötekileştirilmişlerdir. Bu türdeki milliyetçi-eril yaklaşımı görüşmecilerin çoğunun sığınmacılara vatandaşlık verilmesi konusunda olumsuz bir tutum sergilemelerinin nedeni olarak görmek mümkündür. Bolu’da yaşayan yerli halk arasında sığınmacıları dil temelinde ötekileştirme daha az gözlemlenmiştir ve bu bulgu ilginç bir bulgudur. Özellikle maddi çıkarlar ve bazı durumlarda insanî yaklaşımlar, dil temeline oturan milliyetçiliği ikincil kılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sığınmacı, Öteki, Milliyetçilik, Vatandaşlık, Dışlama, Erillik.

ABSTRACT

The main objective of this article is to discuss how the local people of Bolu perceive Iraqi and Syrian refugees resident in their city. In doing so it uses the notion of the “Other” as a conceptual framework. The data was retrieved from 44 in-depth interviews conducted in autumn-term of 2014-2015. The main result of our analysis shows that the interviewees construct the refugees as the ‘Other’ by reproducing the nationalist discourse of ‘defending the fatherland’. At the same time the Othering process is linked with the masculinity discourse that is much interrelated to nationalism. In other words, we found that the interviewees create dichotomies and establish hierarchies by generating meaning. In this hierarchy “us” as “loyal citizens” are situated on the top, whereas “them” as “traitor” are placed at the bottom. Similarly, in this hierarchy “we men” are idealised on the ground of masculinity and placed at the top, whereas “them” as “deserter” are othered and kept outside of the normative definition of masculinity that places them at the lowest level. In a way the refugees are stigmatised as traitor and constructed as the other by denying their nationalism as well as their masculinity. This nationalist-masculine approach can be seen as the justification of the rejection of conferring them Turkish citizenship. As a surprising evidence, we found that among the local people of Bolu, there is very few indication of othering on the ground of language. Particularly economic

interests and in some cases humanistic approach, puts linguistic nationalism into a secondary position.

Keywords: Refugees, Other, Nationalism, Citizenship, Discrimination, Masculinity.

GİRİŞ

1990'ların sonlarına kadar ekonomisi gelişmiş ülkelere göç veren bir ülke olan Türkiye son 20 yılda göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. Eski Doğu Blok'u ve Türki cumhuriyetlerden çalışmak için Türkiye'ye gelenlerin yanı sıra Afrika ülkelerinden gelenler Türkiye'yi bir transit ülkesi olarak görmektedir. Bunların haricinde Orta Doğu' da savaşlar nedeniyle ülkelerini terk eden ve sayıları hızla artan insanlar Türkiye'ye sığınmacı olarak gelmektedir. Bunların arasında sayıca en fazla olan gruplar Suriyeliler ve Iraklılardır. Avrupa Komisyonu'nun Mart 2016 verilerine göre Suriye, Irak ve başka uyruklu mülteciler dâhil olmak üzere şu ana kadar 3,1 milyonun üzerinde sığınmacı Türkiye'de kayıtlıdır. Bu durum günümüzde "Türkiye'yi dünyanın en büyük mülteci ev sahibi" (Avrupa Komisyonu, 2016) konumuna getirmiştir. Bu insanların büyük bir kısmı üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek "geçici koruma" konumunda (Parlak ve Şahin, 2015: 70; Yılmaz, 2013: 8) yaşamlarını sürdürmektedirler. Sığınmacıların sadece yüzde on gibi küçük bir oranı kamplarda barınmaktadır. Kalan yüzde doksanın çoğunluğu özellikle Antep, Kilis ve Mardin gibi belirli Doğu illerinde ikamet etse de başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin Batı kentleri de hatırı sayılır sığınmacı sayısı barındırmaktadır.

Savaşlar ve katliamlar nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalmış olan bu insanların hükümet politikalarının da desteğiyle Türkiye'ye kolayca girebilmeleri sağlanmıştır. Hem gelişmelerin çok hızlı olması hem de hükümetin daha önceden belirlenmiş bir sığınmacı politikasının olmaması gerek sığınmacıların gerekse yerli halkın bu bağlamda sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Sığınmacıların sosyo-ekonomik konumları, farklı etnik, inanç ya da mezhep gibi kültürel aidiyetleri yaşadıkları şehirlerde farklı algılara neden olmaktadır. Aynı şekilde sığınmacıların yaşadıkları şehrin insanlarına bakış açıları bahsedilen kimlik kategorileri bağlamında değişebilmektedir. Bu farklı algıların nasıl inşa ve tecrübe edildiği ve sonuçlarının ne olduğu ya da olabileceğinin irdelenmesi ve anlaşılması, farklı etnik, inanç ve dile sahip kültürlerin bir arada uyum içinde yaşamasının mümkün olabilmesi için büyük bir önem taşımaktadır.

Türkiye'ye yoğun göç hareketi başladığı dönemden itibaren, Suriyeli ve Iraklı göçmenlerin Türkiye'deki durumu akademik çevrede sorunsallaştırılmış, karşılaşılan toplumsal ya da ekonomik sorunlar incelemeye alınmış ve bu sorunları görünür kılarak çözüm önerilerinde bulunan bir dizi araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda dikkat çeken sorunlardan bir tanesi, araştırma esnasında ve araştırma raporlarında kullanılan ifadeler ile ilgilidir. Bazı araştırmacılar konuya yaklaşımları ve kullandıkları dil itibarıyla sığınmacıların ötekileştirilmesini bilerek ya da bilmeyerek yeniden üretmektedir. Bu araştırmalarda sığınmacılar Türkiye için bir "güvenlik sorunu" olarak ele alınmakta ve sorunun insani ya da sosyo-kültürel boyutu göz ardı edilmektedir. Örneğin, USAK Mayıs 2013 raporuna (Güçer vd., 2013) bakıldığında, göçmenlerin psikolojik durumları vurgulanırken, Türkiye açısından "güvenlik kaygılarının" dile getirilmesi dikkat çekmiştir. Bu durum, konuya dair bir söylem sorununun da varlığını göstermektedir. Savaşın ve iç kargaşanın neden olduğu psikolojik travma geçiren göçmenlerin durumu "tehlikeli öteki" söylemine dönüşmektedir. Açıkça, bu insanların işsizlik, statü kaybı gibi sebeplerle travmatize olduğu ya da olabileceği ve birer tehlike unsuruna dönüşebilecekleri kaygısından bahsedilmiştir. Mülteci-güvenlik eşleşmesi, kriminalleştirme ya da patolojikleştirme olarak öne çıkmaktadır.

Bir başka araştırmada (Ünal, 2014) haber sitelerinden Türkiye'de en çok ziyaret edilen iki tanesinde "Suriyelilerle gerginlik" temalı haberlere yapılan yorumlar incelenerek "öteki" algısı sorgulanmıştır. Araştırmanın bulguları, güvenlik ve düzen kaygısı içeren ve göçmenlerin "bilinmezliklerle ve kaygılarla dolu bir korku alanı" olarak değerlendirildiği bazı söylemsel unsurları öne çıkarmaktadır (Ünal, 2014: 77). Aynı araştırmada, halkın, ekonomik kaynakların paylaşılmasına dair endişeleri bulgulanmış; göçmenlerin "bir an önce kurtulması gereken ve korkulan öteki" konumunu inşa eden söylemlere rastlanmıştır (Ünal, 2014: 79).

Göçün mekânsal etkilerini ve yerel halkın algısını inceleme hedefli bir araştırmanın sonuç ve öneriler kısmında, araştırmacı Kilis'te yaşayan Suriyeli sayısının büyümesinden duyduğu endişeyi açıkça dile getirmiş, tedbir alınmaz ise bu sayının yerleşik halk nüfusunu geçeceğini kaygıyla bildirmiştir (Cengiz, 2015: 120). Bu araştırmacının duyduğu kaygı, "öteki" konumuna yerleştirdiği göçmenlerin "azınlık" olmaktan çıktığı anda "biz" ve "öteki" ayrımını zedeleyecek olması ve "biz" cephesinin ezici gücünün sarsılacağı korkusudur. Bu korkunun kaynağında milliyetçi yaklaşımın "egemen grup" tatmininin olduğu söylenebilir. Bu görüşe göre, sayıca çok ve dolayısıyla üstün etnik grup, ezici bir güce sahip olmakta ve bu grup kendi içinde" kapalı" birtakım birleştirici değerlerle örgüt-

lenmektedir. Bu tür söylemlerin, özellikle medya kanalıyla gündelik yaşama sızdığı, halkın olumsuz düşüncelerinin artmasına yol açtığı söylenebilir.

Bu araştırma raporlarında görüldüğü üzere, sınırın ötesinden gelen bir yabancı olarak sığınmacıyı açıkça bir güvenlik tehdidi ve “egemen grup” a bir tehdit olarak inşa etmek yeniden üretilen milliyetçi söylem ve olgunun doğrudan tezahürüdür. Milliyetçilik söyleminin yeniden inşa edilerek öteki algısını körüklediği alan gündelik hayat alanıdır. Bir strateji olarak milliyetçiliğin gündelik hayattaki pratikleşmiş hali olan “banal milliyetçilik” sığınmacı ve yerel halkı gündelik hayatta birbirinden uzaklaştırmaktadır (Canefe'den alıntılıyan Oğuz, 2015: 131). Literatürde, yerel halk tarafından milliyetçilik söyleminin yeniden inşa edilerek sığınmacıların nasıl ötekileştirildiğini ortaya çıkarmayı hedefleyen araştırmaların azlığının ötesinde, bazı araştırmalarda bu tutumun araştırmacı tarafından benimsendiği gözlemlenmiştir. Bu yüzden, akademik çevrenin Suriyeli göçmen ve yerleşik halkın gündelik yaşamda kurduğu ilişkilere ve bu ilişkileri oluşturan dinamikleri sorgulayan araştırmalara daha çok yönelmesi gerektiği alan yazın taramasında varılmış sonuçlardan biridir. Bizim çalışmamız genel anlamda bu boşluğu doldurmaya yönelik atılmış adımlardan biridir.

Bir başka nicel araştırmada (Memiş, 2015: 106), Kilis'te yaşayan yerleşik halkın Suriyeli göçmenlerle ilgili sosyo-ekonomik konularda algıları öğrenilmeye çalışılmıştır. Ancak, anket sorularına bakıldığında soruların içerik ve tarz itibarıyla yanlı ve değer yüklü olduğu görülmektedir. Sorulardan bazıları şöyledir: “Suriyelilerin hiçbir önlem alınmadan ülkeye kabulü doğru mu?”, “Suriye'den gelen herkes gerçekten savaş mağduru mu?”, “Suriyeliler arasında Türkiye'de kargaşa çıkarmak isteyenlerin olduğuna inanıyor musunuz?”, “Suriyelilerin her yerde Türk vatandaşı gibi serbestçe dolaşması doğru mu?” ve hatta “Suriyelilerin şehirde serbestçe gezmesi yasaklanmalı mı?” gibi bir üslup kullanıldığı gözlemlenmiştir. Soruların soruluş şekli hem yöntem açısından hem de etik açıdan sorunlu görünmektedir. Yöntem açısından; nicel ve nitel araştırmalarda katılımcılara yöneltilen soruların hazırlanmasında en önemli prensiplerden biri olan katılımcıyı yönlendirmekten kaçınma (Babbie, 2010: 250-251; Yıldırım ve Şimşek, 2008: 131-132) prensibini zedeleyebileceği ve katılımcının objektif cevap vermesine engel olabileceği düşünüldüğünde sorunlu gözükmektedir. Diğer taraftan, ülkesindeki savaştan kaçan ve hem insani açıdan hem de yasal açıdan başka bir ülkeye sığınma hakkı olan bu insanları suç vakalarıyla bağlantılı ya da yerel toplumu tehdit eden unsurlar olarak lanse etmek bilimsel etiğe uygun değildir. Bu tür araştırmalarda araştırmacının konuyla ilgili kişisel bakış açısını katılımcılara yansıtması, hem topladığı verilerin geçerli ve güvenilir olması aç-

sından, hem de yerel toplumda var olan bazı ayrımcı ve ötekileştirici söylemlerin yeniden üretilmemesi açısından önemlidir.

Türkiye’de yerel halk tarafından milliyetçilik söyleminin yeniden inşa edilerek sığınmacıların nasıl ötekileştirildiğini ortaya çıkarmayı temel amaç edinen araştırmalar yok denecek kadar azdır. Ek olarak, Türkiye’de yerel halk tarafından milliyetçilik ve erillik söylemlerinin yeniden inşa edilerek sığınmacıların nasıl ötekileştirildiğini inceleyen az sayıda araştırma bulunmaktadır (Baklacıoğlu ve Kıvılcım, 2015).

Bu tespitler dâhilinde, bu makalenin temel amacı, Bolu’da yaşayan halkın Irak ve Suriyeli sığınmacıları nasıl algıladıklarını “öteki” kavramsallaştırması üzerinden tartışmaktır. Bu bağlamda genel anlamda içsel etnik ve dini (mezhepsel) ötekisi olmayan, ötekini sadece bölgesel (yani kasaba/köy) farklılık algıları üzerinden deneyimleyen Boluluların bu dışsal farklılıkları nasıl algıladığı ve sığınmacıları ne derecede ötekileştirdiği analiz edilmiştir.

Analiz sonucunda ortaya çıkan temel araştırma bulguları şunlardır: Görüşmeciler ötekileştirmeyi öncelikle milliyetçilik söylemi ile iç içe geçmiş erillik üzerinden ve milliyetçilik söyleminin önemli faktörlerinden olan ‘vatanı savunmak’ anlatımını yeniden üreterek inşa etmektedir. Ötekileştirmenin diğer bir yolu olarak görüşmeciler milliyetçilik söylemini ve milliyetçiliğin temel taşlarından olan dil ve vatandaşlık (milli kimlik) gibi kategorileri kullanmaktadırlar.

Makalenin ilk bölümünde, Türkiye’de sığınmacıların yaşamlarını birincil olarak belirleyen yasal statüleri irdelenmiştir. Sığınmacıların Türkiye’de hangi yasal statüye tabi olduğunun tartışılması, sığınmacıların içinde bulunduğu konum ve görüşmecilerin söylemlerinin hangi bağlamda ortaya çıktığını anlama açısından önemlidir. İkinci bölümde, ötekini tanımlamada milliyetçiliğin, erilliğin ve yurttaşlığın oynadığı rol ile ilgili kavramsal ve kuramsal çerçeve sunulmuştur. Üçüncü bölümde araştırmanın metodolojisine yönelik kısa bir bilgi verilmiş, son bölümde ise, araştırma bulguları ve yorumları sunulmuş, bulguların yorumları yapılırken ilgili kavramsal ve kuramsal çerçeve ile bağlantısı kurulmuştur.

1. SURIYELİ VE IRAKLI GÖÇMENLERİN YASAL STATÜSÜ

Suriyeli ve Iraklı göçmenlerin Türkiye’de hangi yasal statüye sahip konumda olduğunun doğru tespiti bilimsel bilgi üretme açısından önemlidir. Yasal statü konusu incelendiğinde, genel olarak Orta Doğu’dan, Asya veya Afrika ülkelerinden gelen, özelinde ise Suriyeli ve Iraklı göçmenlerin “mülteci” statüsünün dışında bırakıldığı görülmektedir. Mülteci ve sığınmacı statülerinin kap-

samı Türkiye'nin taraf olduğu Cenevre Konvansiyonu'na dayanmaktadır. 1951 tarihli Cenevre Konvansiyonunun Madde 1/A/1 ine göre mülteci:

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaş olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır (Cenevre Konvansiyonu, 1951:1).

Mülteci tanımında geçen “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar” ifadesi muğlak olduğu için Konvansiyon ayrı bir açıklama da içermektedir. Madde 1/B/1 e göre, “(a) ‘1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar’; veya, (b) ‘1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar’ anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme'yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme'ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır” (Cenevre Konvansiyonu, 1951: 1-2). Görüldüğü üzere 1951 Cenevre Konvansiyonu zamansal ve coğrafi kısıtlama şartlı bir mülteci tanımlaması yapmıştır. Daha sonra, 1967 de Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol hazırlanarak Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen New York Protokolü, Cenevre Konvansiyonunda yer alan bu iki kısıtlamayı kaldırmış ve ek protokolü imzalayan taraf devletler sözleşmeyi hiçbir zamansal ve coğrafi kısıtlama olmaksızın uygulayacaklarını belirtmiştir (Çiçekli, 2014: 228; Parlak ve Şahin, 2015: 66).

Türkiye, Cenevre Konvansiyonunun 1/B/1 maddesi gereğince yayımladığı 29 Ağustos 1961 tarihli bildirgesiyle, madde 1'de geçen ifadeyi “Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle” şeklinde anladığını ve kabul ettiğini ifade ederek mülteci tanımlamasının coğrafi kısıtlamayı kapsadığını beyan etmiştir. 1 Temmuz 1968 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile New York Protokolüne katılan Türkiye, zamansal kısıtlama uygulamasını kaldırmış olmasına rağmen, protokolün 7. maddesinde yer alan “çekince koyma hakkı”ndan yararlanarak, Cenevre Konvansiyonu ile getirilen coğrafi kısıtlama uygulamasını sürdüreceğini beyan etmiştir (Parlak ve Şahin, 2015: 70). Bu açıklamalara göre Türkiye, sadece Avrupa kıtasından gelen ve şartları uygun olanları mülteci tanımı kapsamına almakta, diğer kıtalardan gelenleri ise sığınmacı olarak kabul etmemektedir (Parlak ve Şahin, 2015: 67). Dolayısıyla, coğrafi kısıtlama şartı bağlamında, Türkiye'deki

Iraklı ve Suriyeliler mülteci statüsü kapsamının dışında kalıp sığınmacı konumdadırlar.

İskan Kanunu Madde 3/3'e göre "Türkiye'de yerleşmek maksadıyla olmayıp bir zaruret ilcasıyla muvakkat oturmak üzere sığınanlara sığınmacı denir". 1994 yılında "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında" yürürlüğe konan yönetmelik ile Avrupa dışından gelen sığınmacılara geçici sığınma hakkı tanınmış ve arasında mülteci statüsü edinenler için mülteci kabul eden ülkelere yerleştirme uygulaması gündeme gelmiştir (Kartal ve Başçı, 2014: 283).

1994 yılından itibaren kabul edilen sığınmacılar uydu kentlere yerleştirilmektedir. Uydu kent kavramı Türkiye'nin sığınmacılık literatürünün temel kavramlarından biridir. Uydu kentler de İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen ve sığınmacıların üçüncü bir ülkeye yerleştirme süreci tamamlanana kadar yaşamalarına izin verilen kentlerdir. Serbest ikamete dayalı uydu kent uygulaması, 2006 Sığınma Yönetmeliği'nde de ele alınmıştır. Bu yönetmelikte de "Türkiye'de yaşamalarına izin verilen sığınmacılar İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenmiş bazı kentlere yerleştirilir" denmektedir. Türkiye'de İçişleri Bakanlığı'nın sığınmacılar için belirlediği uydu kent sayısı yakın zamana kadar 30 iken, günümüzde bu sayı 62'ye ulaşmıştır (Kahya ve Sallan Gül, 2011: 2). Uydu kent sayısının artırılması, uygulamanın ülke çapında yaygınlaşması sığınmacıların ülke genelinde daha görünür hale gelmesi demektir. Bolu bu uydu kentler arasında bulunmaktadır.

Görünüşe göre, mülteci tanımlamasının dışında kalan Suriyeliler ve Iraklılar, sahip oldukları haklar açısından da muğlak bir topluluk olarak Türkiye'de yaşamaya başlamıştır. Her ne kadar 30.03.2012'de "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin İçişleri Bakanlığı Yönergesi" hazırlanmışsa da, konuyla ilgili ayrıntılı bir düzenleme "Geçici Koruma Yönetmeliği" adıyla ancak 2014 yılı Ekim ayında yürürlüğe girmiştir. Bu da ancak, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" nun 2014 yılının Nisan ayında tamamen yürürlüğe girmesinden altı ay sonra gerçekleşebilmiştir (Çelik, 2015: 68-70). Nisan 2011 itibariyle Türkiye'ye ilk geldiklerinde "misafir" olarak tanımlanan Suriyeliler, daha sonra sözü edilen kanun ve yönerge ile birlikte üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek "geçici koruma" konumuna alınmıştır (Parlak ve Şahin, 2015: 70; Yılmaz, 2013: 8).

2. TEORİK ALTYAPI: 'ÖTEKİ'NİN İNŞASI

Bizden farklı olanı nasıl temsil ederiz? Farklılık neden bu kadar temsilin zorlu ve tartışmalı bir alanıdır? 'Farklılık' hem gerekli hem de tehlikelidir. Bu durumu açıklayan teorilerden birincisi yapısalcı dilbiliminden gelmektedir ve Ferdinand de Saussure (1960) ile ilişkilendirilir. Saussure'e göre zıtlıkları karşılaştırarak anlam üretiriz. Mesela siyahı anlamlandırabilmemiz için karşıtı olan beyaz ile karşılaştırmamız gerekir. Dolayısıyla Saussure'e göre anlam görecedir (1960). Yani burada anlam taşıyan şey siyah ile beyazın farklılığıdır. Aynı şekilde Türk olmak bir takım milli özelliklerden dolayı değil de onun ötekilerinden farklılığı temelinde mümkündür. – Türk olmak, Fransız olmamak, Alman olmamak, Hindistanlı olmamaktır. Burada farklılığa işaret edilerek konum belirlenir. Tekrar edecek olursak; anlam karşıtlar arasındaki farklılığa bağlıdır. Ama bu ikili karşıtlık her ne kadar dünyamızın çeşitliliğini yakalamamıza yardımcı olsa da anlam yaratmak için hayli indirgemeci ve basit bir yoldur. Çünkü hiçbir şey bu kadar kesin sınırlarla ayrılamaz. Bir siyah/beyaz fotoğrafa baktığımızda aslında sadece siyah ya da sadece beyaz görmeyiz, grinin farklı tonlarını ve beyaz ile siyahın nasıl belli belirsiz birbiri içine geçtiğini görürüz. İkili karşıtlıklar basit ve indirgemeci olması nedeniyle Jack Derrida'nın da (1976) belirttiği gibi yansız değildir. İkilinin bir tarafı baskın ya da hâkimdir. Dolayısıyla Derrida'ya göre ikili karşılaştırma kutuplarının arasında her zaman bir iktidar ilişkisi vardır. Burada şiddetli bir hiyerarşi ile yüz yüze geliriz. Bu iki kelimedenden biri diğerine hükmeder ya da baskındır (Derrida, 1976).

Ötekini tanımlamanın başlıca yollarından biri milliyetçilikle ilintilidir. Modern öncesinde daha çok etnik gruplar halinde yaşayan insanlar 19. yüzyıldan itibaren milletler oluşturmaya başlamıştır. Milletler sadece basit siyasi oluşumlar değil aynı zamanda kültürel temsiliyet sembolleridir ve bu yolla milli kimlik söylemleri sürekli yeniden üretilir. Milli birlik, hikâyeler, efsaneler, resimler, imajlar semboller ve ritüeller gibi paylaşılan ve millet olma anlamlarını içeren anlatılarla kurgulanır ve oluşturulur (Barker, 2003: 252-53). Milliyetçiliğin temelinde yatan kültürel homojenliği yaratma ve halkın belirli şekillerde düşünülmesine öncelik verilmesidir. Bu nedenle milliyetçilikler ve milli kimlikler her zaman çizilmiş sınırların içine uymayanların dışlanması ve aynı zamanda hayal edilmiş bir topluluk ve uzam üzerine kurulmuştur. Yani milliyetçilik hem içerme hem de dışlama ile ilgilidir. Çünkü, daha önce de belirttiğimiz gibi, bütün kimlikler ne olduğumuzu değil de ne olmadığımızı ifade ederek oluşturulur. Bu bağlamda grup kimliği ya da bireysel kimliklerin oluşum süreci, farklılığın belirlenmesi ve anlamlandırılması sürecidir. Kısaca, milletler arasındaki farklılığı tahayyül etmek milliyetçiliğin var olabilmesi için yaşamsaldır (Baldwin vd., 1999: 165). Bu an-

lamda “milliyetçilik insanları eşitler ve başka insanlardan üstün kılar; benzeştirir ve farklılaştırır; kardeşleştirir ve düşmanlaştırır; güven verir ve tedirgin kılar. (...) Bütün bu farklı işleri görebilmek için, milliyetçilik esas olarak başka bir iş görür: böler ve birleştirir; birleştirmek için böler, bölmek üzere birleştirir. İnsanları, bireyleri biz ve onlar olarak ayrıştırır ve bir araya toplar” (Yeğen, 2011: 25).

Benedict Anderson “hayali cemaatler” adlı kitabında milletlerin insanlar arasında nasıl olup da bu denli derin ve yoğun kişisel bağlılık oluşturduğunu sorar. Nasıl olur da bu kadar çok insan memleketi için sadece öldürmeye değil öldürülmeye bile razı olabilir? Bunun yanıtı bir bakıma, modern dünyada milletlerin sunduğu kimlik ve güven duygusunun, sosyal örgütlenmelerin yeni bir zaman ve uzam anlayışla, Modernite’nin güvensizliklerini sınırlandırmasıyla ilgilidir (Anderson, 1993). Burada bizim için önemli olan uzam anlayışıdır ki dünya artık kesin sınırları olan bölgelere (ülkelere) ayrılmıştır. Anderson’a göre milliyetçiliği anlamak için onu ‘akrabalık’ ve ‘din’ gibi olgularla bir arada düşünmek gerekir. Anderson için millet bir *cemaat* olarak hayal edilir, çünkü bir toplum içindeki eşitsizlik ve sömürü ilişkilerine rağmen yatay bir kardeşlik duygusu yaratır. Bu nedenle insanlar bu hayali cemaat uğruna öldürmeye ve ölmeye razı olurlar. Bu anlamda milliyetçi düşünce dinsel imgelem ile yakından ilintilidir (Anderson, 1993).

Millet olmanın gereklerinden biri olan aynı dili konuşma gerekliliği ‘biz’i ‘onlar’dan ayıran şeyin özüdür. Anderson’a göre bir topluluğun ya da milletin varlığı dil yoluyla hayal edilir (1991). Aslında milletin kurgulanmasını sağlayan başlıca öge dildir yani dil birliğidir. Dil ile ilgili en önemli şey, dilin aslında özel uzlaşma inşa ederek hayali cemaatler oluşturma kabiliyetidir (Anderson, 1991).

Tanımı gereği milliyetçilik siyasaldır ve devlet ve devlet kurumları ile yakından ilişkilidir. Askeriyeye benzer şekilde, birçok devlet kurumu tarihsel olarak erkekler tarafından egemenlik altına alınmıştır. Erillik ve milliyetçilik birbiri ile eklemlenmiştir. Ulus-devlet gerçekte eril bir kurumdur (Connell, 1995). Milliyetçilik kültürü eril kültürel temaları vurgular ve onları yansıtır. Şeref, vatanseverlik, alçaklık, yiğitlik ve görev gibi kavramları milliyetçi mi yoksa eril mi olduğu konusunda ayırım yapmak hayli güçtür çünkü bu kavramların hem ulus hem de ‘erkek olma’ ile bağlantılı olduğunu gözlemleriz (Nagel, 1998: 251-252).

Birçok bağlamda kadın vatan ile özdeşleştirilmiştir. Anavatan kavramı bunun en güzel yansımasıdır. Kadın olarak nitelendirilen ‘anavatan veya vatan, cesaretli vatandaş savaşçılar tarafından korunmalı’ fikri milliyetçiliğin genel metaforudur (Peterson, 1998). “Anavatan kadının vücududur ve böyle olmak sıfatıyla ‘yabancı’ erkekler tarafından her zaman ırza tecavüz tehlikesi altındadır.

Anavatan sınırlarını ve şerefini savunma acımasız tetikte olmayı ve sayısız vatandaş savaşçıyı kurban etmeyi gerektirir” (Peterson, 1998: 44). Milliyetçi söyleme göre özgürlüğü, şerefi, anavatanı ve kadınları koruyan gerçek aktörler erkeklerdir (Enloe, 1990).

Bir millete yasal ve dolayısıyla siyasal olarak dahil olmanın yolu çoğunlukla o devletin vatandaşı/yurttışı³ olmakla mümkün olur. Vatandaşlık hukuk ve siyaset kuramını kapsayan bir kavramdır ve bir devletin üyelerinin hakları ile görevlerini belirlemek için kullanılır (G. Marshall, 2009). T.H. Marshall'ın yurttaşlık kuramını temel alan Sosyoloji Sözlüğü “yakın zamanlardaki sosyoloji kuramları, yurttaşlığı, bir topluluğun tam üyesi olan bir kişinin yararlandığı bir statü” (G. Marshall, 2009: 833) olarak tanımlar. Aynı tanıma göre “yurttaşlığın üç bileşeni vardır: medeni, siyasal ve toplumsal. Medeni haklar bireysel özgürlükler için gereklidir ve mahkemelerde kurumsallaşmıştır. Siyasal yurttaşlık, ya oy kullanılarak ya da siyasal bir görev üstlenerek topluluk içinde siyasal gücün kullanılması sürecine katılma hakkını güvence altına alır. Toplumsal yurttaşlık ise doğru düzgün bir yaşam standardına sahip olma hakkıdır; bu hak modern toplumların refah ve eğitim sistemlerinde somutlaşır” (833). T.H. Marshall'a göre yurttaşlığın bu ilkeleri ile kapitalist piyasanın işleyişi arasında sürekli bir çelişki söz konusudur. Kapitalizm, toplumsal sınıfların (buna kültürel farklılıkları da ekleyebiliriz) eşitsizliği üzerinden kendini var eder. Oysa yurttaşlık herkesin eşit ölçüde haklara sahip olması anlayışını ve bu nedenle kaynakların yeniden dağılımını içermektedir (Gordon Marshall, 2009). İşte tam da bu noktada yerel halkın yani yurttaş olanın yurttaş olmayanlarla imtihanı başlar. Öncelik olmalı mıdır ve olursa kimin önceliği olmalıdır?

Christian Joppke, Brubaker'e (1992) dayanarak göçler sonucunda Marshall'cı yurttaşlık evrensel anlayışının geçerliğini yitirdiğini söyler. Uluslararası göç bağlamında, küreselleşme ve insan hakları rejim ve söylemi gibi dış faktörlerin etkisi altında ulus-devletin önemini yitirdiğini savunanların aksine Joppke, (1999) göç edenlerin statü ve haklarını belirlemede vatandaşlığın ve ulus-devletin halen önemli olduğunu vurgular. Ulus-devlet kendi vatandaşına kapsayıcı ve demokratik olabilirken, vatandaş olmayanlara dışlayıcı ve demokratik olmayan davranışlarda bulunabilir. Bu da evrensel adalet ve insan hakları normlarını ihlal etme ile sonuçlanır. Böylece Joppke (1999) göç bağlamında yurttaşlığı, post Marshall'cı bir ışık altında, insanları içeren (dâhil eden) değil de daha çok onları dışlayan bir yasal statü ve kimlik olarak açıklar. Aynı şekilde Yasemin Soysal (1994) da tartışmalarında ulusal vatandaşlığı bir dışlama aracı olarak görür. Rainer Bauböck ise yurttaşlığın bir devletin ve ona bağlı olan vatandaşların

³ Bu iki kavram makalede aynı anlamda kullanılmaktadır.

göçmenleri nasıl algıladığı ve yurttaşlığın anlamını nasıl kurguladığı ile ilgili olduğunu belirtir (2002: 2).

3. METODOLOJİ

Bu makale, Boluluların ve Bolu’da yaşayan Iraklı ve Suriyeli sığınmacıların birbirlerini nasıl algıladıkları ve ötekileştirdikleri konulu daha geniş çaplı bir araştırma projesinin bir bölümünden oluşturulmuştur. Öteki kavramı - daha farklı ifade edersek ötekileştirme - tanımlamada eşitsizlik, dolayısıyla iktidar kavramını da içermektedir. Büyük çaplı araştırmada, var olan ya da alan çalışmasında (mülakatlar vasıtasıyla) yaratılacak olan iktidar ilişkilerini yeniden üretmemek için ötekileştirme olgusuna iki taraflı yani hem yerli halk hem de sığınmacılar tarafından bakmaya karar verdik.

Bu makale sayfa sınırlılığı nedeniyle sadece Boluluların sığınmacıları nasıl algıladıkları ve ötekileştirdikleri konusunu kapsamaktadır.⁴ Makalede kullanılan veriler 2014-2015 Sonbahar döneminde açılan Göç Sosyolojisi dersine kaydolmuş lisans öğrencilerinin yüz yüze gerçekleştirdiği bireysel derinlemesine mülakatların 44’ünden sağlanmıştır. Bolu’da yaşayan *yerel halkla* toplamda 55 derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızın ana sorusunu cevaplamada en etkin veri toplama tekniği derinlemesine yüz yüze mülakat/görüşme türüdür. Görüşmenin amacı, bireylerin iç dünyalarına girerek bakış açılarını anlamaktır. Görüşme yoluyla, (nicel araştırma ve doğrudan gözlem yöntemi ile elde edemeyeceğimiz) tutumlar, düşünceler, yorumlar, zihinsel algılar, tepkiler ve bunun gibi sayılamayan ve doğrudan gözlenemeyeni anlamaya çalışırız (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 120). Bizim amacımız bireylerin çeşitli konularda verdikleri bilgiler arasındaki paralelliği ve farklılığı saptamak ve bu doğrultuda karşılaştırma yapmak olduğu için, bu araştırmada önceden yazılmış ve belirli bir sıraya konmuş, aynı tarzda ve sırada sorulan standartlaştırılmış açık uçlu sorulardan oluşan “yapılandırılmış görüşme” türü kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008:120-123).

Mülakatlar görüşmecilerin izni alınarak kaydedilmiş ve görüşmeler ortalama 25-30 dakika arası sürmüştür. Derse kaydolmuş öğrencilerin çoğunluğu iki ve bazıları da üç görüşme gerçekleştirmiş ve ses kaydı aldıkları bu mülakatların çözümlemelerini de kendileri yapmışlardır.

⁴ Sığınmacıların Boluluları nasıl algıladıkları ve ötekileştirdikleri ve her iki tarafın birbirini nasıl algıladıkları ve ötekileştirdikleri ile ilgili karşılaştırmalı analizlere dayalı çalışmalarımız da en kısa sürede yayımlanacaktır.

Görüşmecilere ulaşmak için amaçlı örnekleme çeşitlerinden kolay ulaşılabilir (*convenient*) ve kartopu (*snowball*) örnekleme çeşitleri kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 107, 111, 113). Öğrenciler buldukları mekânlarda tanıdıkları ve/veya tanımadıkları ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve/veya tanıdıkları vasıtası ile başka görüşmecilere ulaşmışlardır. Bunu yaparken öğrenciler birbirlerinin sosyal ağlarından yararlanmış ve birbirlerini yönlendirmişlerdir.

Bu araştırma temellendirilmiş kuram (*grounded theory*) araştırması olmamasına rağmen, temellendirilmiş kuram araştırmasının kavram ve uygulamalarından veri analizi sürecinde yararlanılmıştır. Veriler tema ve örüntüleri ortaya çıkarmak için tematik analize tabii tutulmuştur. İlk önce, deşifre edilen mülakatlar yazarlar tarafından okunarak kodlanmıştır. Kodlamalar dâhilinde temalar veya kategoriler ve alt kategoriler oluşturulmuştur. Ortaya çıkan temalar veya kategoriler içinde örüntüleri belirleme ve her bir temada örüntü çeşitliliğinin var olup olmadığını anlamak ve bunları ortaya çıkarmak için sürekli durum karşılaştırması yapılmıştır (Glesne, 2013: 259-260).

Bu yolla düzenlenen veriler daha sonra betimleme, analiz ve yorumlama süreçlerine tabii tutularak temel kavramlar ve kavramlar arası ilişkiler tespit edilmiştir (Glesne, 2013: 288-293). Verilerden ortaya çıkan kavramlar ve kavramlar arası fikirler dâhilinde ilgili literatüre başvurulmuştur. Analiz ve yorumlama sürecinde daha önceden oluşturulmuş öteki ile ilgili teorik alt yapı tekrar gözden geçirilip, veri analizi sonucunda ortaya çıkan temalar ve örüntülerle ilgili olmayan yerler çıkarılmış, ilgili olan kuramsal bakış açıları sonradan eklenmiştir. İlgili kuramsal literatür ve verilerin analizinden ortaya çıkan temalar, kavramlar ve kavramlar arası ilişkiler birbirlerine entegre edilerek yorumlar yapılmıştır.

4. ÖTEKİNİN FARKLI HALLERİ

Görüşmecilerin birçoğu “sığınmacıların ülkelerine geri dönmeleri konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna genel anlamda dönsünler cevabını vermiştir. Soruya verilen cevaplardan yola çıkarak, söylemler analiz edildiğinde milliyetçilik, devlet, savaş, erillik, vatana sadakat ve vatan haini temalarının iç içe geçmiş olduğu gözlenmektedir. Çoğu görüşmeci söylemlerinde bu temalara kadın ve erkek ayrımı yapmadan değinirken, daha az bir kısmı kadın ve erkek ayrımına gönderme yaparak, yukarıda sayılan temaları erillik üzerinden değerlendirmişlerdir.

“Erkekse gitsin savaşın memleketinde”

Genel anlamda görüşmeciler tarafından Suriye ve Irak'tan Türkiye'ye sığınan kadın ve çocuklar daha fazla kabul görürken, Türkiye'ye sığınan erkekler ve özellikle de genç erkekler büyük bir eleştiriye mazur kalmaktadır.

“Bak şimdi yaşlı bayan ve çocuklara bakıyoruz da gençleri gelmiş güçlü kuvvetli, gitsinler savaşsınlar. Kadınına çocuğuna bakalım eyvallah da delikanlısı da gitsin savaşsın memleketinde (erkek, 42 yaşında, kafe sahibi, elektrikçi, üniversiteden terk).

“Savaşsınlar toprağı için. Kaçmasın nereye gidiyor. Erkek sonuçta” (kadın, 55 yaşında, lise mezunu, emekli, kafe işletiyor).

Ya bunlar, kadın ve çocuklar kaçsa anlarım. Bunların deve gibi adamları var hepsi kaçıyor” (erkek, 37, ortaokul mezunu, işçi).

Genç erkeklerle yönelik bu eleştirinin sebebini de Connell'in normatif erillik kavramını temel alarak anlayabiliriz. Normatif erillik kavramı erkeğe özgü idealer veya basmakalıp cinsiyet rolleri ifadelerine vurgu yapar. Bu kavram kültürel, tarihsel ve değer varsayımları tarafından sınırlansa da ideal tipleştirmeye vurgu yaptığı için birçok erkeği dışarıda bırakır (Connell, 1995: 70). Normatif veya hâkim erillik davranış, düşünüş ve eyleme yönelik standartları koyar (Bederman, 1995; Connell, 1995; Mosse, 1996).

Görüşmecilerin kafalarındaki normatif veya hâkim erillik tanımına göre, savaş durumunda ideal erkeğin yapması gereken şey vatanını terk etmeyip ölüme de olsa savaşmasıdır. Türkiye'de olan Suriyeli erkekler, görüşmecilerin tabiri ile “kaçtıkları” için ideal erkek normundan sapmışlardır.

“Savaş çok kötü bir durum. Televizyonda çok kötü şeyler görüyoruz... Bizim gençler, erkekler ülkeleri için canlarını verirlerdi onların erkekleri ve gençleri burada geziyor... Esad çok zalim ve zalimin karşısında durmak lazım. Yine de ben erkekleri anlamıyorum kafam basmıyor, biz kahraman bir milletiz” (kadın, 38, üniversite mezunu, yurt müdürü).

“Sadece Bolu olarak genellemezsek şunu söylemek istiyorum: Türkiye'ye gelen özellikle erkeklerin savaştan kaçıp geldiklerini ve vatan haini olduklarını düşünüyorum. Zenginler burada, fakirler Suriye'de ölsün onlar için önemli değil” (erkek, 44, lise mezunu, işletmeci).

“Bence dönmeliler. Yani şimdi oradakilere yazık oluyor bence. Bunlara bakıyorsun çok sağlıklı tipler. Biz olsak aynı şeyleri yapmayız. Yani bir Türk, ne hanımlar ne de (erkekler) yani bırakmazlar (Türkiye'yi). Benim kanım o yani” (erkek, 50, ticaret meslek lisesi mezunu, esnaf).

“Ben kadın olarak, benim ülkemde savaş olsa bir yere kaçmam savaşırım. Toprağım için bayrağım için savaşırım” (kadın, 55, lise mezunu, emekli, kafe işletmecisi).

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi, görüşmecilerden bazıları ikili karşıtlıklar dahilinde “biz”, “bizim erkekler” “bizim gençler” savaşır, vatanı için canlarını verirdi, savaştan kaçmazdı/dık, “onlar” ise “savaştan kaçtı” gibi ifadeler kullanarak, kendileri ve Bolu'daki sığınmacı erkekler arasında sembolik bir sınır koyarak kendilerini erillik temelinde idealleştirirken, diğerlerini ötekileştirerek normatif erillik tanımının dışında bırakmaktadır. Savaştan kaçan bu eril “zıt tipler” Connell'in (1987: 186) erilliğin tabii kılınmış (veya ikinci sınıf) şekli olarak tanımladığı grubun içinde yer almaktadır. Iraklı ve Suriyeli genç erkekler ve yetişkin erkekler sağlıklı olmalarına rağmen kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyet rollerini – savaşmak, vatanını savunmak, kaçmamak – yerine getirmediği için vatan haini ilan edilerek ötekileştirilip, hem milliyetçilikleri hem de erillikleri sorgulanmaktadır. Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü gibi bazı görüşmecilerin “biz”, “bizim hanımlar” “ben kadın olarak” savaşırım diyerek kadınları da erilleştirdiğini söyleyebiliriz.

“Vatanını-milletini satan haindir”

Sığınmacıların vatanlarını savunmayıp Türkiye'ye gelmeleri anormal bir durum olarak kabul edilmektedir. Vatan her ne pahasına olursa olsun savunulması gereken bir şeydir ve bu nedenle sığınmacılar özellikle de Suriyeli sığınmacılar ülkelerinde kalmalı ve savaşmalılardır.

“...dönmeliler. Hani herkes ülkesine sahip çıksın” (kadın, 42, ilkokul mezunu, işletme sahibi).

“...savaşmaları lazım. Bence memleketlerini savunması lazım ve yahut da sahip çıkması lazım. Herkes kaçarsa olası ne olacak?” (erkek, 33, ortaokul mezunu, esnaf).

Bauböck'ün (2002: 13) söylediği gibi ihtiyaç durumunda ülkeyi terk etmek, bazen vatana ihanet olarak damgalanmaktadır. Çoğu görüşmeci sığınmacıları vatan haini olarak damgalayarak ötekileştirmişlerdir. Bu görüşmecilere göre sığınmacıların savaşmayıp Türkiye'ye geliyor olması anormal ve kabul edilemez bir durumdur. Bu görüşmecilere göre normal olan ve kabul edilebilir olan ölmek pahasına da olsa vatanı savunmaktır. “Türk milletinin zihniyeti vatan için ölüdür de, öldürürüz de” şeklinde ifade edilerek, normal olan “biz”i, hayal edilmiş cemaati, Türk milleti olarak birleştirerek tüm sığınmacıları yani “onlar”ı sembolik bir sürgüne göndermiştir.

“Gönül ister ki dönsünler. Ölmeleri gerekiyorsa da orda ölsünler vatanları için. Çünkü bugün Türkiye’nin bu kadar probleminin içinde ayakta kalmasının tek sebebi ya ölürüz ya da öldürürüz, yani başka bir şey değil. Türk milletinin zihniyeti bu. (...) oradaki durum ne olursa olsun gitsinler. Ama burada durmalarında benim açımdan bir şey yok yani” (erkek, 43, lise mezunu, ticaret).

“...burada olmaları beni rahatsız ediyor. Çünkü bunlar vatanını savunmayıp savaşta devletten kaçıp gelen insanlar. Vatanını savunmayan bayrağına sahip çıkmayan benim gözümden haindir. Bizim atalarımız bu toprakları canı pahasına savunmuşlar. Ben olsam bu topraklara asla çıkmam” (erkek, 42, üniversiteden terk, kafe sahibi, elektrikçi).

“...vatanını milletini satan her kim olursa, hangi ülkeden olursa olsun haindir” (erkek, 44, lise mezunu, işletmeci).

“Bence ülkelere dönmeliler .. çünkü ülkelerini bırakıp kaçtılar savaş halindeyken bırakıp kaçtılar bu benim için çok düzgün bir şey değil savaş halindeyken ülkeyi bırakıp kaçmak yani dönmeliler” (erkek, 43, lise mezunu, esnaf).

“Benim gözümden onlar vatan haini (...) Birinci dünya savaşında biz de bir savaş yaşadık. Bizim dedelerimiz Çanakkale’de şehit oldu, vatanlarını terk etmedi. Eğer haklılarsa vatani uğruna savaşacak, gerekirse ölecek. Savaşta kaçmak vatan hainliği demek... (erkek, 37, ortaokul mezunu, işçi).

“.. savunsun vatanımı, dinini, bayrağı. Savunmayacak madem ne geziyor, hayvandan ne farkı var yani” (erkek, 42, üniversiteden terk, kafe sahibi, elektrikçi).

Uğruna savaşılması gereken vatan - ki bu dini ve giderek, özellikle Türkiye’de milliyetçiliğin güçlü bir sembolü haline gelmiş olarak bayrağı da kapsıyor - milliyetçiliğin olmazsa olmaz ögesi ve aynı zamanda insan olmanın da bir önkoşulu olarak algılanmaktadır. O nedenle özellikle Müslüman bir ülkeden geliyorsa vatani uğruna savaşmayan insansızlaştırılmaktadır. Bu denli temel bir mesele olarak görülen bu kutsal üçlü (vatan-bayrak-din) uğruna savaşmamak ona ihanet etmek olarak algılanmaktadır. Bu tür söylemlerin gerekçesi olarak da Anadolu topraklarında yürütülen kurtuluş savaşı söylemleri referans gösterilmektedir. Yani ataları bu vatan için öldü ve öldürdüyse bunu diğerleri de yapmalıdır.

Öte yandan bazı görüşmeciler savaş ortamının acımasızlığını ve savaş sürdüğü sürece sığınmacıların Türkiye’de yaşamasını kabul etmekle beraber kendisinin topraklarını hiçbir şartta terk etmeyeceğini ve vatanında savaşarak ya da savaşmayarak, mülteci durumuna düşmektense, orada ölmeyi tercih ettiğini ifade etmektedir. Savaş anında kendi ülkesini terk etmek “kolaya kaçmak” olarak

ifade edilmektedir. Aynı zamanda “ülkemi bırakıp mülteci durumuna düşmek” ifadesiyle bunun itibarsız bir statü olduğunu ve mülteci olmanın zor ve arzulanmayan bir durum olduğunu kabul ettiğini ima etmektedir.

“Ne zamanki savaş ortamı bitsin, Türkiye’deki gibi çoluğu çocuğu zarar görmeyecek duruma gelsin o zaman dönsünler... Bir de şu var; kendim olarak konuşmam gerekirse savaş dahi olsa ben ülkemi bırakıp mülteci durumundaki buradaki duruma düşmem. Öleceksem orada vatanımda, elimden bir şey gelirse yaparım, elimden bir şey gelmiyorsa da öleceksem de o topraklarda ölmeyi isterim. Onların yaptığı gibi işin kolayına kaçmazdım. Bence işin kolayına kaçmış oluyorlar. Hâlbuki orada örgütlenip birlik olsalar daha dik dururlar” (erkek, 53, ortaokul mezunu, taksi şoförü).

“...hayır diyorum kesinlikle... Bir dönem kalsınlar şu anda müşkül durumdalar... sonra gitsinler memleketlerine sahip çıksınlar” (erkek, 33, ortaokul mezunu, esnaf).

“...savaş dolayısıyla buradalar. Sonuçta Suriye’de savaş var, çok mağdur insanlar evet. Ama buraya gelmiş olmaları ülkelerindeki insanları düşünmedikleri anlamına geliyor bana kalırsa. Burada da bizden iyi yaşayanları da var” (erkek, 44, lise mezunu, işletmeci).

Diğer taraftan savaş nedeniyle ülkelerini terk eden insanların aynı ulustan olan diğer insanları, milletin birliğini düşünmediklerini ifade etmektedir. Bu Türkiye’ye sığınanların, geride kalanlarla dayanışmadan vazgeçtiğini ve milletin ön şartı olan yatay kardeşlik duygularını zedelediği anlamında okunabilir.

“.. düşüncemi söyledim biz üçüncü sınıf olduk ülkemizde. Kürtler birinci sınıf, Araplar ikinci sınıf, biz üçüncü sınıf olduk. Yabancıdan kötü olduk yavaş yavaş alçalıyoruz çukur olacağız yakında” (erkek, 42, üniversiteden terk, kafe sahibi, elektrikçi).

Bu bağlamda görüşmeciler tarafından ifade edilen diğer bir kaygı da etnik ya da vatandaş bağlamında ötekileştirilen sığınmacıların ve Kürtlerin “kendi ülkemiz” olarak ifade ettiği sınırlar içinde daha imtiyazlı olduklarını, Kürtler-Araplar-biz olarak üç hiyerarşik sınıfa ayırmak suretiyle ifade etmektedir. Kendisini üçüncü sınıf olarak görmesinin nedenleri arasında her ne kadar burada açıkça ifade edilmese de sığınmacıların ve Kürtlerin sayıca çoğaldığını ve/ya onların vatandaşlık bağlarından bağımsız devlet kaynaklarından yararlandığını düşünmesi vardır. Yani bu görüşmeci açısından hiç olmaması gereken bir şeyin - yani Kürt’ün birinci sınıf Arap’ın ikinci sınıf “biz Türkler”in ise üçüncü sınıf olduğunu mecazi anlamda ters ifade edilmesiyle bu tür söylemlerin ırkçı-milliyetçi alt tonu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir görüşmeci ise bu bağlamdaki kaygısını çok iyi

bilinen milliyetçi bir sloganla ifade etmektedir. “..ne mutlu Türküm diyene” (erkek, 30, lise mezunu, esnaf).

“Vatanlarına sadakatsizler”

Görüşmecilere sorduğumuz “sığınmacılara Türk vatandaşlığı verilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna çoğunluk negatif yanıt vermiştir. Bazıları bu görüşleri için hiçbir gerekçe göstermezken, diğerleri sığınmacıların vatanlarına sadık olmayacağı ya da zaten yetersiz olan kaynakları paylaşmak zorunda kalacağımız konusunda kaygılandıklarını belirtmişlerdir. Yine bir kısım görüşmeci ise isterlerse sığınmacılara Türk vatandaşlığı verilebileceğini belirtmiştir.

Görüşmeciler başlıca dört nedenden ötürü Türk vatandaşlığı verilmesine karşı çıkmışlardır bunlardan birincisi vatana sadakat ile ilgilidir. Bu bağlamda Athena S. Leoussi Encyclopedia of Nationalism’de (2001) teritoryal milliyetçilerin belirli bir milletin halkının doğduğu ya da seçtiği ülkesine sadakat borçlu olduğunu varsaydığını ifade eder. Bu bağlamda sığınmacılar vatandaşı olduğu ülkeye sadakat borçlarını ödemektense savaştan kaçmayı tercih ettikleri için vatan haini ilan edilmiştir.

“...istemiyorum. Kaçıp geldiler. Faydaları olmaz bana kalırsa. Burada savaş olsa yine giderler” (erkek, 44, lise mezunu, işletmeci).

Millette ve onun uyandırdığı yaygın anılarda kutsal bir nitelik aranır. Teritoryal milliyetçiler yurttaşlığı idealize eder ve katıksız bir sadakat talep eder (Leoussi, 2001). Milliyetçiler Türk vatandaşlığının ancak şüphe götürmez bir vatana bağlılık koşulunda verilmesini talep eder.

“Bunlar anadan doğma hain. Osmanlıyı savunmamış, hain İngilizler ile Yemen’de, Trablusgarp’ta sizi sırtınızdan vurmuş. Hala kendi vatanına hain, bir de buraya gelmiş” (erkek, 42, üniversiteden terk, kafe sahibi, elektrikçi).

Bu anlamda kendi ülkelerine sadakatsiz olarak algılanan sığınmacıların Türk vatandaşı olurlarsa Türkiye’ye de sadakatsiz olacakları varsayılmakta, sadakatli olmak ise savaşta vatandaşı olduğu ülkeyi terk etmeyip savunmak olarak ifade edilmektedir. Bauböck’ün de ifade ettiği gibi “sıklıkla, yabancı bir vatandaşlık edinimi ile gönüllü olarak vatandaşlıktan çıkma sadakatsizlik olarak yargılanır ki bu da göçmeni veya mülteciyi ulusal toplumun sınırlarının dışına iter...” (2002: 13).

Bazı görüşmeciler ise sığınmacılara Türk vatandaşlığının verilmesine temelden karşı olmasalar da bunun ileride 'milletin bütünlüğünü tehdit edecek bir unsur' olabileceği konusunda kaygılarını dile getirmektedirler. Bu ifadede Türk vatandaşı olan sığınmacıların daha sonra kültürel farklılıklarına dayanarak taleplerde bulunmaması yani son kertede asimile olmasının beklendiği görülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi 'milletin bütünlüğü' homojen bir kültürel yapı gerektirmektedir.

"Türk vatandaşlığı verilmesi, o tercih meselesi. Adamlar Türk vatandaşı olmak istiyorsa verilmesi benim için pek anlam ifade etmiyor. Ama gel gör ki ben milliyetçi bir insanım ileride vatanın, milletin bütünlüğünü tehdit edecek bir unsur haline geliyorsa o zaman sıkıntı olur elbette" (erkek, 22, üniversiteden terk, garson).

"Türk olmayana ne Türk vatandaşlığı"

Türk vatandaşlığı verilmesine karşı çıkmalarının ikinci nedeni ise vatandaşlığı etnik köken ile ilişkilendirmeleridir. Bauböck'e göre bazıları vatandaşlığı iradeci bir bakış açısıyla değerlendirir, ama yine de eski bir doktrin olan ebedi sadakati onaylarlar. Öte yandan diğerleri vatandaşlığı nesilden nesile geçen bir durum yani bir nevi etnik kökenin ırksal imleyicisi ve değiştirilemez özelliği olarak düşünür (2002). Bu anlayışı şu alıntı en iyi şekilde yansıtmaktadır:

"Türk olmayana ne Türk vatandaşlığı yaa!" (erkek, 42, üniversiteden terk, kafe sahibi, elektrikçi).

Türkiye'de vatandaşlık fiili olarak çok farklı etnik/dini/mezhep gruplarını kapsasa da, bazı görüşmeciler yukarıdaki değindiğimiz yaklaşıma benzer bir şekilde Türklüğü bir nevi "ırk" ya da değişmez bir etnik aidiyet olarak algılayıp Türk vatandaşlığının da ancak etnik olarak Türk olanlara verilebileceğini ima etmektedir. Nitekim en son 1982 Anayasasının 66. Maddesinde "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" ibaresi yer almaktadır (Kaboğlu, 2014: 322). Dolayısıyla Türkiye'de birey-devlet ilişkisi etnik temele ya da kan bağı esasına göre şekillendiği için etnik olarak Türk olmayan vatandaş da olamaz anlayışı hâkimdir. Bu anlayış Türk vatandaşlığını ayrıcalıklı bir statü olarak görmektedir ve bu imtiyaza sadece etnik Türklerin sahip olması gerektiği düşüncesi egemendir.

"..kesinlikle öyle bir şey istemiyorum. O zaman beni çıkarsınlar Türk vatandaşlığından" (erkek, 42, üniversiteden terk, kafe sahibi, elektrikçi).

"..hayır [vatandaşlık] verilmemeli. Her şeyin bir sınırı var bana göre" (erkek, 30, lise mezunu, esnaf).

“..verilmemeli, herkes kendi memleketine gitsin, orada yaşasın” (kadın, 34, lise mezunu, memur).

“Misafirliklerini bilsinler”

Sığınmacılar bazı görüşmeciler tarafından yabancı bir milleti temsil eden, ülkeyi ve dolayısıyla milleti istila eden, baş edilemez ve önlenmesi güç bir afet olarak algılanmaktadır. Bu algı sığınmacılara Türk vatandaşlığı verilmesine karşı dile getirilen dört nedenden üçüncüsüdür. Bauböck bunu *Überfremdung* (yabancı sızma) tehlikesi üzerine yapılmış ırkçı söylem olarak ifade etmektedir (2002: 11). Bu nedenle onların sürekli ülkede kalması engellenmeli ve geri dönmeleri zorlanmalıdır. Bunun için onların yerli vatandaşla karışmasını önlemek esastır. Burada buldukları sürede coğrafi olarak ayrı yerlerde tutulmalıdır.

“Bunlar neticede geçicidir. Ben devamlı kalmalarını açıkçası istemiyorum. Misafir gibi gelsinler. Misafirliklerini bilsinler. Biz de elimizden gelen ev sahipliğini yapalım. Gene evlerine gitsinler... Ama devamında kalacaklarsa ne olur, Güney Doğu’da, o bölgelerde boş arazilerde, muhtemelen öyle güzel kamplar vardır, orada kalsınlar. Yani kendi bir dünyaları olsun” (erkek, 50, ticaret meslek lisesi mezunu, esnaf).

“Ya şimdi, biz savaş yanlısı insanlar değiliz. Tabii ki onlar bir savaştan kaçıp buraya geldiler, Türkiye’ye geldiler. Ancak, yer olarak, sayı olarak belirli sınırları olsaydı bu kadar yayılmazlardı, hayatın içinde olmazlardı” (kadın, 39, üniversite mezunu, eczacı).

“..devletin bunları bir köy civarında toplaması daha mantıklı olur... Onların ekip biçeceği yerleri verseler daha iyi olur. Neden böyle söylüyorum? Türk halkı ile ilk etapta belki kabul etmiş olabilir ama örf, adet, gelenek, görenek uymayabilir, zaman içerisinde ayrımcılık olabilir. Ayrımcılık olmaması için onları kendi kendilerinin bağımsız bir şekilde geçimini sağlayabilecek duruma getirmek için bir yerlere konuşlandırılabilir” (erkek, 48, lise mezunu, işletmeci).

“Devlet bunları bir yere toplayabilirdi. En azından Bolu’ya geldiklerinde belediye bunlara küçük bir şehir ve ya prefabriklerden evler yapabilirdi. Tam şehir merkezine değil de kamp şeklinde hani. Tamam, ihtiyaçları var karşılanacakmış karşılansın, yemek verilecekmiş verilsin ondan sonra sağlık hizmetleri verilecekmiş verilsin ama işte bir yerde toplanabilirlerdi” (kadın, 34, lise mezunu, memur).

“Şimdi bir insanı tecrit edemezsin. He benim ilkten söylediğim bir şey vardı bir köyde toplansın dedim ama bunu tecrit etmek amaçlı değil yani sosyalleşmeleri açısından söyledim. Şöyle söyleyeyim; kimlikleri verilsin, eğitimleri yapılsın. Her insanın bir hakkı vardır, özgürlüğü vardır. O özgürlüğünü kişilere sunmak gerekiyor ki ona sahip olsunlar. Yarın bir gün memleketlerine giderlerse ya da memleketlerine ulaştıkları

rı zaman başkaları; torunları, çocukları bu oyuna bir daha düşmesinler, akıllı olsunlar, zeki olsunlar, uyanık olsunlar” (erkek, 48, lise mezunu, işletmeci).

Kaynaklara ortak olmak

Sığınmacılara Türk vatandaşlığı verildiği takdirde kaynak dağılımına eşit bir şekilde ortak olacakları kaygısı görüşmecilerin ifade ettiği dördüncü nedendir. Kaynak dağılımı eşitsizliğin ve dolayısıyla da ayrımcılığın en önemli göstergelerinden biridir. Yurttaşlık ise daha önce de belirttiğimiz gibi kaynaklardan eşit ölçüde yararlanma güvencesini verir – en azından söylem olarak ideal olan budur. Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu sığınmacılara vatandaşlık verilmesini istemediklerini ifade etmişlerdir. Bunun başlıca nedeni de kaynakların yeterli olmadığı kanısındır. Ayrıca, bazı görüşmecilere göre kaynak dağılımında öncelik yurttaşların, yani doğuştan Türk vatandaşlığına sahip olanların olmalıdır.

“..eğer bu ülkenin vatandaşı olacaklarsa bu daha fazla sorumluluk demek... Ülke ekonomisine daha fazla maliyet getiriyor. Çünkü bizim daha hallolmamış sorunlarımız var. Mesela işsizlerimiz, fakirlerimiz, evsizlerimiz, eğitim durumumuz... Yeni insanlar gelecek ve bunlar katlanacak” (kadın, 38, üniversite mezunu, yurt müdürü).

“Ben verilmemeli diye düşünüyorum. Çünkü Türk vatandaşı olurlarsa bizim sahip olduğumuz bütün haklara sahip olacaklar. Biz zaten kendimiz mesela genç olarak iş bulamıyoruz ki onlarla bu hakkı paylaşmak biraz saçma olur” (erkek, 21, üniversite öğrencisi).

“Zaten çok gelişmiş bir ülke değiliz ki, hangimizin ihtiyacı karşılan-sın. Tabi bir de politikalar onlar üzerine ülke bu durumdan sonra daha çok karışır bence” (kadın, 24, üniversite öğrencisi).

“İstiyorlarsa olabilir. Yani ama 80’li yıllarda Bulgaristan’dan bir göç oldu. Onlara da aynı bu şekilde rahmetli Özal şey verdi taviz verdi. Bir sürü Türk insanı işsizken kahvede şurada iş bulamazken onları Türkiye’nin en iyi noktalarına yerleştirdiler. Yani bunlar da bizim başımıza aynısı olacak. Yani en yüksek mertebelere bunlar yerleştiği zaman Türk halkı sürekli ezilmek zorunda kalıyor. O konuda ben taraf tar değilim... Yani, verilecekse de o zaman normal vatandaşla beraber çalışacak. Farklılık göstermeyecekler o zaman. İşçi asgari ücretle çalışı-yorsa o da asgari ücretle geçinecek” (erkek, ortaokul mezunu, işçi).

Göçmenler buldukları ülkenin politikalarını isteyerek ya da istemeyerek etkileyebilirler. Bauböck’ün de belirttiği gibi devletlerin amacı sadece kendi milletlerinin nüfus olarak azalmasını engellemek değil de bu göçmenleri (sığınmacıları) kendi çıkarları için kullanmaktır. Daha önce Türkiye kamuoyunda birçok

kez sığınmacıların belirli örgütler ve/ya siyasi partiler tarafından oy potansiyeli olarak görüldüğü gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Bu olasılık Bolu'da da bazı görüşmeciler tarafından dillendirilmiştir. Bu olasılığı en iyi özetleyen alıntıda şunlar ifade edilmiştir:

“O konu da şöyle, bir siyasi rant elde etmemek kaydıyla [vatandaşlık] verilebilir. Çünkü o insanlar da Türkiye'ye belirli katkı sağlayabilirler. Sonuçta ortak bir kültür var, artık beraber yaşadığımız insanlar, artık öyle oldular. Türk vatandaşı olabilirler. Ama bu siyasi rant elde etmek için yapılırsa tabii ki istemem yani” (erkek, 22, üniversite öğrencisi).

Bununla birlikte sığınmacılara vatandaşlık verilmesine temelden karşı olmayanlar bunu farklı şekillerde açıklasalar da tamamen insanî temellere dayanan bir yaklaşım sergilemektedirler. Her ne kadar sığınmacıların sürekli Türkiye'de kalması istenmese de bu bağlamda bazı görüşmeciler farklı çözümler önermekte ve tavsiyelerde bulunmaktadır.

“Vatandaşlığın farklı boyutları var. Verilebilir. Çifte vatandaşlık uygulaması olabilir mesela” (erkek, 36, lise mezunu, serbest meslek sahibi).

“Çifte vatandaşlık olabilir. Bu durum her zaman olabilir. Ve ben burada TC kimlik no almış sığınmacılar da gördüm ama çok sayıda değil. Çok fazla sayıda olmasını da istemem” (kadın, 39, üniversite mezunu, eczacı).

Çok az bir görüşmeci ise sığınmacıların zaten Türkiye'de kalmak istemediklerini ve başka ülkelere gitmek istediklerini medya vasıtasıyla öğrendiklerini belirtmektedirler. Bu geçici durum onların burada bulunmasını katlanabilir kılmaktadır ve farklı çözümler aramaya gerek yoktur.

“..benim için sorun değil de onlar Türkiye'de sığınmacı olarak kalıyorlar. Zaten benim bildiklerimin de birçoğu Amerika'ya, Kanada'ya, oralara gitmek için elçiliklere başvuru yapıyorlar. Oraya gidecekler. Belki yüzde yirmisi falan Türkiye'de kalır. Türkiye'yi geçiş olarak kullanıyorlar” (erkek, 37, ilkokul mezunu, aşçı).

“[Türk vatandaşlığına] geçebilirler çünkü burayı çok sevmişler... Bilmiyorum. Kafamı çok karıştırıyorsunuz. Olsunlar da olmasınlar da diyebilirim. Bilmiyorum Türkiye'yi aydınlatır mı aydınlatmaz mı yani o açıdan korkuyorum. Demin dediğim gibi. Ama bir zararı olmayacaksa geçsin. Niye geçmesin ki. Ama aynı olay bizde olmuş olsa biz onların vatanlarına gitsek kesinlikle bizi kabul etmezler. Bu bir gerçek yani” (kadın, 36, ilkokul mezunu, evde çalışıyor “ev kadını”).

5. KAMUSAL ALANDA ARAPÇA KULLANIMINA BAKIŞ

Görüşmecilerden bazıları kamu alanlarında Arapça yazıların olmasından rahatsız olduğunu belirtirken çoğu görüşmeci bundan rahatsız olmadığını ve bunun doğal olduğunu belirtmişlerdir.

“Türkiye’de her şey Türkçe olmalı”

Daha önce de belirttiğimiz gibi milletin kurgulanmasını sağlayan hatta hayal edilmesini mümkün kılan dil birliğidir. Milliyetçiliğin vazgeçilmez faktörlerinden biri de dilin hem millete dahil olanlar tarafından tam olarak öğrenilmesi beklenir hem de dilin diğer milletlerde yaygınlaştırılması için özel çaba sarf edilir. Buna iki örnek verebiliriz: Birincisi, Almanya’da yaşayan üçüncü kuşak Türkiye asıllıların dahi Türk milliyetçileri tarafından Türkçeyi iyi konuşması beklenir. Onların Türkçeyi beklenen ölçüde konuşmamları “kayıp nesil” olarak damgalanmalarına neden olur. İkinci olarak ise bir-iki yıl öncesine kadar Türkiye’de gerçekleştirilen ve dünyanın çok farklı bölgelerinden çocukların yer aldığı “Türkçe Olimpiyatları”nı gösterebiliriz.

Dilin, milletin mensubu olarak görünenler haricinde kimler tarafından öğrenilmesi gerektiği konusunda özellikle Türkiye’de ilginç bir yaklaşım sergilenmektedir. Mesela bir Avrupalıdan Türkçe konuşması beklenmez; konuştuğunda da memnuniyet duyulur. Aynı zamanda Batı endeksli bir yaklaşımla, çocuk yaştan itibaren Avrupa dillerini konuşmaya toplumda yüksek bir değer atfedilir. Oysa Türkiye’nin güneyinden gelen, mesela bir İranlı ya da Arap olan birinden Türkçe konuşması beklenir ve bu talep edilir. Gözlemleyebildiğimiz kadarıyla Türkçe olimpiyatlarında yer alan çocukların büyük bir çoğunluğu Asya ve Afrika ülkelerindendi. Burada devreye giren Edward Said’in de (1978) belirttiği gibi şarkiyatçılığın yansıtılmasıdır. Yani Batı Türkiye’nin de dahil olduğu Doğu’yu (Şark’ı) nasıl öteki olarak tanımlayıp kendisinin uydusu gibi algıladıysa Türk milliyetçileri ve ulusalcıları da Türkiye’ye göre Doğu’yu (yada Güney’i) aynı şekilde tanımlayıp “Batılığımızı” onlar üzerinden inşa etmeye çalışmışlardır. Bu iktidar ilişkilerinin bir sonucu olarak “zengin ve gelişmiş” Batının dilini kendimiz öğrenmek durumunda hissettiğimiz halde “geri ve yoksul” Doğu’nun bizim dilimizi öğrenmesini bekleriz. Buna kısaca Şark’ın şarkiyatçılığı demek mümkün olabilir.

Bolululara bazı kurumsal ya da ticari mekânlarda Arapça yazıların (ilan, bilgilendirme veya reklam) olmasını nasıl karşılıyorsunuz sorusuna verilen yanıtlar her ne kadar çeşitli olsa da bazıları yukarıda tartıştığımız yaklaşımı destekler niteliktedir.

“..yani olmasa daha iyi olur. Ben Antep’e gittim sanki Suriye şehri. Her taraf Arap. Otobüse bindim Türkçe konuşamadım” (kadın, 42, ilkokul mezunu, işletme sahibi).

“..ondan ben hiç memnun değilim. Ondan rahatsız oluyorum... Onlar nasıl kendi ülkelerinde Türkçe görmüyorlarsa ben de yurtdışına çıktım ben hiçbir yerde Türkçe yazı görmedim” (kasın, 55, lise mezunu, emekli, kafe işletiyor).

“..ben buna karşıyım. Her şey Türkçe olmalı Türkiye’de yaşıyorsak böyledir. Ben İngilizce yazılara da karşıyım” (erkek, 30, lise mezunu, esnaf).

“..esnaf Arapça yazılar yazıyor. Böyle şeyleri pek görmek istemiyorum... Almanya’da Alman asıllı olup da Türkçe yazı yazan göremezsin sırf Türkler gelsin diye. Her şey Almancadır. Bu milliyetçiliğin bizde de olması gerektiğini düşünüyorum. Onlar öğrensin Türkçeyi biz Arapça öğrenmek zorunda değiliz” (erkek, 33, meslek yüksekokulu mezunu, mağaza sahibi).

“Artık her tarafta yazılarını da görür olduk... Artık onların dilinde yazar oldu millet” (kadın, 34, lise mezunu, memur).

“Şimdi onların hayatlarını kolaylaştırmak için yapılmaya çalışılan bir uygulama ama sonuçta onlar eğer bizim ülkemizde kalacaklarsa ki ülkelerinde savaş devam ettiğine göre uzun bir süre kalacağına benziyorlar, hani onlar için biz Arapça yazacağımıza onlar aslında kendi hayatlarını kolaylaştırmak için Türkçe öğrenmeliler diye düşünüyorum. Eğer biz Arapça yazarsak onların da pek fazla Türkçe öğrenmeye ihtiyacı olmaz sanırım” (erkek, 21, üniversite öğrencisi).

“İngilizce yazılabiliyorsa Arapça da yazılabilir”

Her ne kadar çoğu görüşmeci sığınmacılara vatandaşlık verilmesine karşı olsa ve bazı görüşmeciler dil milliyetçiliği üzerinden sığınmacılara karşı dışlayıcı bir tutum sergilese de, verilere bakıldığında görüşmecilerin çoğunluğu kamu kuruluşlarında ve özel işletmelerde Arapça yazılı ilan ve reklamların olmasını olumlu bulmaktadırlar ya da en azından bundan rahatsız olmamaktadırlar. Bunun birinci nedeninin ticarete katkı (böylelikle sığınmacıların daha çok alışveriş yapmalarının sağlanması), ikinci nedeninin sığınmacıların kamu alanlarında hayatlarının kolaylaştırılması düşüncesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki alıntılar bu iki nedeni net bir şekilde yansıtmaktadır.

“Memleketimizde bu kadar sığınmacı olduğu için esnaf da tabi yazıyor. Herkes onların dillerini bilmiyor ki mecbur yazıyorlar bir şey görmüyorum normaldir diyorum. Almanya’da Almanca konuşuyorlar ama İngilizce yazılar da oluyor. Bizim ülkemizde de Bolu’da da oluyor İngilizce yazılar, birçok dilde de kullanıyoruz, onda da bir sakınca

görmüyorum. Yazılı olması gayet normal” (kadın, 34, lise mezunu, memur).

“Çok doğal. Gidin Antalya’ya Alanya’ya her yerde Arapça yazı bulunur, yani bu arz-talep meselesi. Bizim buralarda bu göç ile alakalı bir şey. Bolu’da 140 bin kişi var, dışarıdan 20 kişi gelmiş. Hiçbir esnaf tabelasını 20 kişi için değiştirmez. Bunlar hep ticari düşünceler. Şimdi burada 5 bin 10 bin sığınmacı varsa eee bunlar para harcıyorlar” (erkek, 43, lise mezunu, ticaret).

“...Yani Türk müşterisinin az olacağını düşünüyorum. Oranın hitap ettiği belli bir zümre vardır. Ben şimdi bilmediğim yere girmek istemem. Anlamadığım bir harfin, yorumlayamadığım cümlelerin, hitaplarını bilmediğim şeyin olduğu yere girmem ve bu da alışverişlerini etkiler o kişilerin. O konudaki devletin bakış açısı beni ilgilendirmez. Sonuçta ticarettir Hazreti Allah'ın rızkı. Alırlarsa yani rızıkları varsa o nasiplerini alırlar” (erkek, 48, lise mezunu, işletmeci).

“Ben çok memnunum. Yani empati yapmak önemli. Yurtdışında bir alışverişe gittiğimiz zaman Türkçe bir yazı gördüğümüzde ne kadar rahat ederiz? Onlar da burada o şekilde, esnafın böyle yapması iyi bir şey. Benim için sıkıntı değil” (erkek, 22, üniversite öğrencisi).

“O insanların tabi bazı isteklerini arzularını .. dile getirmeleri lazım ben ona karşı değilim işte ihtiyaçtır, markette bir yazı yazması bana o kadar çok etkilemiyor” (kadın, 20, üniversite öğrencisi).

“Gayet güzel. Onları bilgilendiriyorlar... Çünkü geçen gün hastaneye gittim. Danışmada Arapça yazılar vardı. Hatta eşime sordum ‘Onlar dil [Türkçe] bilmediği için onları aydınlatmak için koymuş olabilirler’ dedi. Yani o konuda endişeli değilim. Gayet güzel bilgilendiriyorlar” (kadın, 36, ilkokul mezunu, evde çalışıyor “ev kadını”).

“Doğru olan budur kesinlikle. Burada eğer onlar yaşıyorsa, devlet onları buraya yerleştirdiyse onlara yönelik de her hangi bir şey yapılması gerekiyor” (erkek, 22, üniversiteden terk, garson).

“Yazılabilir. İngilizce yazılabiliyorsa Arapça da yazılabilir. Sonuçta bu tür yerler onlara da hitap ettiği için, sığınmacıların da bilgilendirilmesi lazım” (erkek, 36 lise mezunu, serbest meslek sahibi).

Bu alıntılar göstermektedir dil birliğinin milliyetçiliğin temel taşlarından biri olduğu savı her koşulda geçerli değildir. Özellikle maddi çıkarlar ve bazı durumlarda insanî yaklaşımlar dil birliğini ve bu temele oturan milliyetçiliği ikincil kılmaktadır. Dolayısıyla sığınmacıları dil temelinde ötekileştirme, Bolu’da yaşayan yerli halk arasında daha az rastlanmaktadır.

6. SONUÇ

Bu makalede içsel etnik ve dini (mezhepsel) ötekisi olmayan, ötekini sadece bölgesel (yani kasaba/köy) farklılık algıları üzerinden deneyimleyen Boluluların Irak ve Suriyeli sığınmacıları nasıl algıladıkları ve ne derece ötekileştirdiği, derinlemesine mülakatlar yoluyla elde edilen verilerin analizi neticesinde anlaşılmaya çalışılmıştır.

Analiz sonucunda, görüşmecilerin ötekileştirmeyi milliyetçilik söyleminin önemli faktörlerinden olan ‘vatanı savunmak’ söylemini yeniden üreterek ve milliyetçilik söylemi ile iç içe geçmiş erillik söylemini kullanarak inşa ettiği görülmektedir.

“Sığınmacıların ülkelerine geri dönmeleri konusundaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna görüşmecilerin çoğu genel olarak dönsünler cevabını vermiştir. Bu soruya verilen cevaplardaki söylemler analiz edildiğinde, devlet, savaş, erillik, vatana sadakat ve vatan ihanet temalarının iç içe geçmiş olduğu gözlenmiştir. Çoğu görüşmeci söylemlerinde bu temalara kadın ve erkek ayrımı yapmadan değinirken, daha az bir kısmı kadın ve erkek ayrımına gönderme yaparak, yukarıda sayılan temaları erillik üzerinden değerlendirmişlerdir.

Bu çerçevede görüşmecilerin çoğu sığınmacıları milliyetçilik ve erillik temelinde kendilerinden farklı algılayarak, “biz,” “bizim erkekler” ve “bizim gençler” ve “onlar” “onların erkekleri,” “onların genç erkekleri” gibi ikili karşıtlıklar yaratarak ve yaratılan zıtlıkları karşıt sıfatlarla eşleştirilerek anlam üretmişlerdir. “Biz” “vatansever”, “vatana sadık”, “vatanı için canını veren”, gibi sıfatlarla eşleştirilirken, “onlar” “vatanını satan”, “vatanına sadık olmayan”, “savaştan kaçan”, “vatan haini”, olarak inşa edilmişlerdir. Böylece, kendileri ile sığınmacı erkekler arasına sembolik bir sınır koyarak kendilerini erillik temelinde idealleştirirken, diğerlerini ötekileştirerek normatif erillik tanımının dışında bırakmışlardır. Görüşmecilerin kafalarında kurguladığı erkek davranış, düşünüş ve eylemine yönelik standartları koyan normatif veya hâkim erillik tanımına göre savaş durumunda bir ideal erkeğin yapması gereken şey vatanını terk etmeyip ölümüne de olsa savaşmasıdır. Türkiye’de olan sığınmacı erkekler, özellikle genç erkekler görüşmecilerin tabiri ile “savaştan kaçtıkları” için ideal erkek normundan sapsmışlardır. Savaştan kaçan bu eril “karşıt tipler” sağlıklı olmalarına rağmen kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyet rollerini – ölümüne de olsa savaşmak, vatanını savunmak, kaçmamak gibi – yerine getirmediği için vatan haini damgası vurulup ötekileştirilmiş, hem milliyetçilikleri hem de erillikleri sorgulanmıştır. Görüşmecilerin yeniden inşa ettiği milliyetçilik söylemi eril-kültürel temaları vurgulamakta ve onları yansıtmaktadır.

Görüşmecilerin söylemlerinde birbiri ile iç içe geçmiş milliyetçilik ve erillik eklemlenmiş ve böylelikle bir hiyerarşi yaratılmıştır. İkili karşıtlıklar basit ve indirgemecedir aynı zamanda yanlı yani bir tarafa üstün konum veren yapılardır. Bu hiyerarşide vatana sadakat temelinde “biz”i birincil ve “onlar”ı en alt konuma yerleştiren görüşmecilerin çoğu, kendi grup ya da bireysel kimliklerini milliyetçi-eril olarak yeniden inşa etmişlerdir. Bunu da “Türk milletinin zihniyeti vatan için ölürüz de, öldürürüz de” şeklinde sözlerle ifade etmişlerdir. Bu ifade Peterson’un (1998: 44) öne sürdüğü, anavatan sınırlarını ve şerefini savunma sayısız vatandaş savaşçısıyı kurban etmeyi gerektirir fikrini doğrularken, normal olan “biz”i, “hayal edilmiş cemaati”, Türk milleti olarak birleştirerek tüm sığınmacıları yani “onları” sembolik bir sürgüne göndermiştir.

Bu araştırmanın diğer bir sorusu da görüşmecilerin vatandaşlığı nasıl kurguladığı idi. “Sığınmacılara vatandaşlık verilmesi konusunda düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna çoğunluk olumsuz yanıt verirken, bir kısım görüşmeci ise isterlerse sığınmacılara Türk vatandaşlığı verilebileceğini belirtmiştir. Sığınmacılara Türk vatandaşlığı verilmesi konusundaki olumsuz tutumun şekillenmesinde yukarıda anlatılan birbiri ile iç içe geçmiş ideal bir milliyetçilik ve erillik söylemi temelinde farklı algılamalar, yaratılan ikili zıtlıklar ve anlamlandırmalar hiyerarşisi sığınmacıların ötekileştirilmesinde etken olmuştur diyebiliriz.

Görüşmecilerin bazıları olumsuz görüşleri için hiçbir gerekçe göstermezken, diğerleri sığınmacılara vatandaşlık verilmesine dört temel nedenden ötürü karşı çıkmışlardır: Vatana sadakat borcu; vatandaşlığın Türk etnik kökeninin imleyicisi ve değiştirilemez unsuru olduğu algısı; sığınmacıların, yabancı bir milleti temsil eden, ülkeyi ve dolayısıyla milleti istila eden, önlenmesi güç bir afet olarak algılanması; yeterli olmayan kaynaklara ortak olmaları, oysa önceliğin doğuştan Türk vatandaşlığına sahip olanlara verilmesi gerektiği. Sonuç olarak, vatandaşlık verilmesine karşı çıkan görüşmeciler ulusal vatandaşlığı sığınmacılara karşı dışlama aracı olarak kullanmaktadır.

Her ne kadar çoğu görüşmeci sığınmacılara vatandaşlık verilmesine karşı olsa, bazı görüşmeciler dil milliyetçiliği üzerinden sığınmacılara karşı dışlayıcı bir tutum sergilese de, verilere bakıldığında görüşmecilerin çoğunluğu kamu kuruluşlarında ve özel işletmelerde Arapça yazılı ilan ve reklamların olmasını olumlu bulmakta ya da en azından bundan rahatsız olmamaktadırlar. Bunun birinci nedeninin ticarete katkı (böylelikle sığınmacıların daha çok alışveriş yapmalarının sağlanması), ikinci nedeninin ise insanî olduğu, yani sığınmacıların kamu alanlarında hayatlarının kolaylaştırılması düşüncesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Buradan, dil birliğinin milliyetçiliğin temel taşlarından biri olduğu savının her koşulda geçerli olmadığı çıkarsamasını yapabiliriz. Özellikle

maddi çıkarlar ve bazı durumlarda insanî yaklaşımlar dil birliğini ve bu temele oturan milliyetçiliği ikincil kılmaktadır. Dolayısıyla sığınmacıları dil temelinde ötekileştirme, Bolu’da yaşayan yerli halk arasında daha az rastlanmaktadır.

Sonuç olarak bu makale, Türkiye’de yerel halk tarafından milliyetçilik ve erillik söylemlerinin yeniden inşa edilerek sığınmacıların nasıl ötekileştirildiğini ortaya çıkarmayı amaç edinen araştırmalar için yol göstericidir diyebiliriz. Araştırma bulguları nitel araştırma temelli olduğu için başka mekânlara genellenebilirliği sınırlıdır. Dolayısıyla, bu araştırma soruları temelinde başka şehirlerde araştırmalar yapılarak, onların bulgu ve yorumları bizim bulgu ve yorumlarımızla karşılaştırarak, temellendirilmiş teorinin belirttiği gibi “sürekli durum karşılaştırması” (Glesne, 2013: 259-260) yapmanın ve yeni bir kurama ulaşmanın mümkün olacağını tahayyül etmekteyiz.

Teşekkür

Bu makalenin temelini oluşturan veriler, 2014- 2015 Güz döneminde, Yrd. Doç. Dr. Ülkü Güney’in açtığı seçmeli *Göç Sosyolojisi* dersini alan lisans öğrencileri tarafından toplanmıştır. Öğrencilerin de önerisiyle, Bolu’da gerçekleştirilen alan çalışması kapsamında bireysel mülakatlar ve yine öğrenciler tarafından, görüşmelerin yazılı çözümleri yapılmıştır. Burada yerimiz sınırlı olduğu için her birinin ismini yazamayacağımız sevgili öğrencilerimize katkılarından ötürü teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Anderson, Benedict (1991), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London; New York: Verso).

Anderson, Benedict (1993), *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* (İstanbul: Metis Yay.) (Çev. İskender Savaşır).

Avrupa Komisyonu, İnsani Yardım ve Sivil Koruma (2016), *Echo Tanıtım Belgesi*, “Türkiye: Mülteci Krizi”, http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf (13.06.2016).

Babbie, Earl (2010), *The Practice of Social Research* (Belmont, USA: Wadsworth).

Baldwin, Elaine, Brian Longhurst, Scott McRacken, Miles Ogborn ve Greg Smith (1999), *Introducing Cultural Studies* (London: Prentice Hall).

Baklacioğlu, Nurcan Özgür ve Zeynep Kıvılcım (2015), *Sürgünde Toplumsal Cinsiyet: İstanbul'da Suriyeli Kadın ve LGBTI Mülteciler* (İstanbul: Der Yayınları).

Barker, Chris (2003), *Cultural Studies: Theory and Practice* (London: Sage Publications).

Bauböck, Rainer (2002), "How migration transforms citizenship: international, multinational and transnational perspectives", IWE - Working Paper Series, No: 24.

Bederman, Gail (1995), *Manliness and Civilization: A Cultural History of Gender and Race in the United States, 1880–1917* (Chicago, IL: University of Chicago Press).

Cenevre Konvansiyonu (1951), "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme",

<http://www.goc.gov.tr/files/files/multec%C4%B1ler%C4%B1nhukuk%C4%B1statusune%C4%B1%C4%B1sk%C4%B1nsozlesme.pdf> (28.06.2016).

Cengiz, Deniz (2015), "Zorunlu göçün mekânsal etkileri ve yerel halkın algısı: Kilis örneği", *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (2): 101-122.

Connell, Robert William (1995), *Masculinities* (Berkeley, CA: University of California Press).

Connell, Robert William (1987), *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics* (Stanford, CA: Stanford University Press).

Çelik, Neşe Baran (2015), "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6: 67-148.

Çiçekli, Bülent (2014), *Yabancılar ve Mülteci Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık).

Derrida, Jack (1976), *Of Grammatology* (Baltimore: Johns Hopkins University Press).

Enloe, Cynthia (1990), *Bananas, Beaches, and Bases: Making Feminist Sense of International Politics* (Berkeley, CA: University of California Press).

Glesne, Corrine (2013), *Nitel Araştırmaya Giriş* (Ankara: Anı Yayıncılık) (Çev. Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoğlu).

Güçer, Mehmet, Sema Karaca ve Osman Bahadır Dinçer (2013), Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı: Suriyeli Mülteciler; Alan Araştırması. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Sosyal Araştırmalar Merkezi: Rapor No: 13-04.

Joppke, Christian (1999), Immigration and the Nation-State: The United States, Germany, and Great Britain (Oxford; New York: Oxford University Press).

Kaboğlu, İbrahim Özden (2014), “Türkiye Ülkesi, Türkiye Halkı ve Türkiye Devleti”, Durakbaşa, Ayşe, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan Şenel (Der.), Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).

Kahya, Özlem ve Songül Sallan Gül (2011), “Bir Uydu Kent Örneği Olarak Isparta’dan Sığınmacılık Sorunun Görünümleri”, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), <http://www.sgdd.org.tr> (03.06.2016).

Kartal, Birhan ve Emre Barışcı (2014), “Türkiye’ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (2): 275- 299.

Leoussi, S. Athena (Der.) (2001), Encyclopedia of Nationalism (New Brunswick, N.Y.: Transaction Publishers).

Marshall, Gordon (2009), Sosyoloji Sözlüğü (Ankara: Bilim ve Sanat) (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü).

Memiş, Hasan (2015), “İç Savaş Nedeniyle Kilis’te Yaşayan Suriyelilerin Oluşturduğu Sosyo-Ekonomik Algılar Üzerine bir Araştırma”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (52): 100-114.

Mosse, L. George (1996), The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity (New York: Oxford University Press).

Nagel, Joane (1998), “Masculinity and Nationalism: Gender and Sexuality in the Making of Nations”, Ethnic and Racial Studies, 21 (2): 242-269.

Oğuz, Hatice Ş. (2015), “Kültürlerarası Karşılaşmaların Uzak ihtimali: Sığınmacılık Deneyiminde Gaziantep Örneği”, Tesam Akademi Dergisi, 2(2), 127-165.

Parlak, Bekir ve Ali Utku Şahin (2015), “Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi”, Tesam Akademi Dergisi - Turkish Journal of TESAM Academy, 2 (2) 2015: 65-79.

Peterson, V. Spike (1998), “Gendered Nationalism: Reproducing “Us” versus “Them”, Ann, Lois Lorentzen ve Jennifer Turpin (Der.), The Woman and War Reader (New York, NY: New York University Press): 41- 49.

Said, Edward (1978), Orientalism (London: Routledge).

Saussure, Ferdinand de (1960), *Course in General Linguistics* (London: Peter Owen).

Soysal, Yasemin (1994), *Limits of Citizenship, Migrants and Postnational Membership in Europe*, (Chicago: The University of Chicago Press).

Ünal, Serdar (2014), "Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: 'Öteki' Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6: 65-89.

Yeğen, Mesut (2011), "Milliyetçilik Ne İş Görür?", *Dipnot*, 5: 25-33.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2008), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık).

Yılmaz, Halim (2013), "Türkiye'de Suriyeli Mülteciler İstanbul Örneği" İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği Raporu, http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf (27.06.2016).